

До спеціалізованої вченої ради ДФ 35.051.132
Львівського національного університету
імені Івана Франка
79000, м. Львів, вул. Університетська, 1

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Афтанаса Андрія Андрійовича на тему «Економічна політика нацистського окупаційного режиму в дистрикті Галичина», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 Історія та археологія

Ступінь актуальності обраної теми дослідження. Події Другої світової війни були одними з найтрагічніших в історії України, призвели до загибелі мільйонів людей й численних руйнувань. Тодішній досвід належно не усвідомлений, що уможливило повторення воєнних злочинів і в наш час. «Практику» ведення війни у нацистської Німеччини перейняла рашистська Російська Федерація. Від початку російсько-української війни у 2014 р. її громадяни постійно здійснюють воєнні злочини на території України, число яких сягає вже більше ста тисяч. Водночас подібно до Третього Райху російська окупаційна влада у власних інтересах експлуатує матеріальні й людські ресурси на підконтрольній їй території України.

Щоб усвідомити витоки злочинної політики рашистської адміністрації й спрогнозувати її наслідки за умови бездіяльності провідних держав світу і міжнародних організацій, варто звертатися до історичного досвіду. Саме тому важливо досліджувати дії німецького окупаційного режиму на захоплених землях. Хоч історики студіювали окремі питання політики окупаційної адміністрації в дистрикті Галичина, багато з них залишили поза увагою. Досі бракує комплексного дослідження про економічне становище в дистрикті, аналізу господарської політики, яку тут проводила нацистська влада, її впливу на життя місцевого населення. Цю прогалину й спробував заповнити А. Афтанас.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є складовою наукових досліджень кафедри історії модерного часу Львівського

національного університету імені Івана Франка і пов'язана з плановою науковою темою кафедри «Конфлікти і порозуміння в сучасному світі: історичні аспекти» (0121U110188).

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Автор здійснив комплексне історичне дослідження економічної політики нацистського окупаційного режиму в дистрикті Галичина, застосовуючи загальнонаукові спеціально-історичні й міждисциплінарні методи. Це забезпечило теоретичну обґрунтованість і достовірність основних наукових положень, висновків і рекомендацій у дисертації. Вони відповідають сучасним геополітичним, військовим і правовим викликам, до яких призвела російсько-українська війна.

Відповідно до мети дисертаційного дослідження здобувач розкрив особливості нацистської економічної політики на території дистрикту Галичина. Водночас першим розв'язав низку важливих завдань: ввів до наукового обігу малознані джерела до економічної історії заходу України років Другої світової війни, проаналізував галузеві особливості господарської політики нацистської окупаційної адміністрації, виокремив специфіку нацистської кампанії вербування й депортації населення на примусову працю до Німеччини, простежив еволюцію у ставленні населення краю до економічних змін, впроваджених нацистською окупаційною владою.

Наукова достовірність основних положень дисертації підтверджується багаторазовими виступами дисертанта на наукових і науково-практичних конференціях, семінарах.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертаційна робота є першим науковим дослідженням нацистської економічної політики в дистрикті Галичина. Інші дослідники історії Другої світової війни лише поверхово торкалися цієї проблеми. Натомість, дисертант комплексно описав аграрну й промислову політику німецької окупаційної адміністрації в дистрикті Галичина, простежив використання нацистами людських і матеріальних ресурсів у власних інтересах. Введено до наукового обігу великий масив маловідомих джерел українських і німецьких архівосховищ (Державних архівів Івано-Франківської, Львівської та Тернопільської областей, Центрального державного історичного

архіву у Львові, Федерального військового архіву у Фрайбурзі), використано чимало опублікованих документів: мемуарну літературу, матеріали преси, усноісторичні свідчення. Це дозволило дисертанту розкрити зміст економічної політики німецької окупаційної влади в дистрикті Галичина, простежити ставлення до неї місцевої людності.

А. Афтанас розвинув студії про аграрну політику нацистської адміністрації в дистрикті Галичина, їх доповнив, залучивши невідомі досі джерела. Це дозволило переглянути характер й наслідки такої політики німецької влади. Дисертант першим окремо й цілісно описав промислову політику в дистрикті Галичина, акцентуючи на відновленні енергетичного комплексу краю, відбудові й роботі стратегічних для Вермахту заводів. А. Афтанас дослідив німецькі промислове право й стратегії розвитку виробництва, окреслив структуру управління підприємствами, їх кадрове забезпечення, участь в роботі місцевого населення.

У дисертації уточнено відомості про становище української кооперації в роки Другої світової війни. Дисертант з'ясував характер взаємовідносин лідерів українських кооперативних організацій з німецькою окупаційною владою, підкреслив складність їхньої господарської діяльності.

А. Афтанас переглянув проблему трудової мобілізації населення дистрикту Галичина в інтересах Третього Райху й депортаційні акції нацистської влади. Він першим дослідив «Українську службу Батьківщини», до якої скеровували переважно галицьку молодь. Дисертант акцентував на особливостях залучення до трудової повинності галичан різних націй. Він зауважив, що тут особливо жорстокою була політика німецької влади до євреїв, що відповідало расовим переконанням нацистів. А. Афтанас, спираючись на значну джерельну базу, одним з перших ретельно проаналізував особливості роботи підрозділів, що організовували примусову працю галицького населення, з'ясував умови побуту й праці в роки окупації.

Відповідність дисертації науковій спеціальності. Дисертаційна робота Афтанаса Андрія Андрійовича на тему «Економічна політика нацистського окупаційного режиму в дистрикті Галичина» відповідає спеціальності 032 Історія та археологія (галузь знань 03 Гуманітарні науки).

Повнота викладу наукових положень в опублікованих працях, зарахованих за темою дисертації. Основні положення та результати дисертації опубліковано в 7 наукових працях, з яких: 5 – статті у наукових фахових виданнях України та 2 – тези доповідей на всеукраїнських наукових конференціях.

Оцінка мови і стилю дисертації. Дисертаційна робота написана літературною українською мовою в науковому стилі, оформлена у відповідності до визначених для таких досліджень вимог. Текст вичитаний добре: граматичних, синтаксичних, пунктуаційних і т. п. помилок майже не зауважено.

Відомості про дотримання академічної доброчесності. Дисертаційне дослідження А. Афтанаса виконано з дотриманням норм академічної доброчесності. Елементів фальсифікації, фабрикації чи академічного плагіату тексту не виявлено.

Наукова і практична значущість дисертаційної роботи. Положення, висновки та рекомендації, що сформульовані та обґрунтовані у дисертаційному дослідженні, становлять значний науковий та практичний інтерес та можуть бути використані у таких сферах діяльності:

- науково дослідній – при написанні праць з історії Другої світової війни, окупаційного режиму на українських землях, економічної історії тощо;
- освітній – при підготовці навчальних курсів з історії України, економічної й військової історії;
- політично-правовій – при з’ясуванні правових й політичних наслідків для діячів злочинної окупаційної адміністрації;
- туристичній – при укладенні туристичних маршрутів місцями пам’яті жертв окупації;
- економічній – при з’ясуванні основних господарських показників, які досягали в роки нацистської окупації, й ціни цього.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Робота заслуговує позитивної оцінки. Проте, звертаю увагу на деякі положення, що можуть стати предметом майбутніх досліджень або ж дискусії під час публічного захисту:

1. На нашу думку, забагато місця виділено описові українського політичного життя й «українському питанню» у політиці нацистської Німеччини. Не

аргументовано ставиться одним з основних завдань дисертації «...роль та місце українського чинника у колоніальних планах нацистського керівництва щодо реалізації ідеї «життєвого простору»...» (с. 17). Автору вартувало б зосередитися радше на особливостях економічного життя тої частини Галичини, яка утворювала дистрикт. Тоді б з'ясувалося, що в багатьох галузях економіки українці тут відігравали маргінальне значення. Дуже бракує пасажів про економічне життя в регіоні у міжвоєнний час, зміни, що тут відбулися в результаті радянської окупації.

2. Сам термін «Східна Галичина» дисертант вживає, на нашу думку, дуже необережно. З тексту часто видається, що територію Східної Галичини він обмежує лише дистриктом. В окремих місцях такий підхід спотворює статистичні відомості, які дисертант запозичує від учених, що по іншому визначають межі регіону (с. 79–80).
3. В аналізі джерельної бази, на нашу думку, цікавішим був би огляд не за утворювачами фондів, а за типами і видами документів. Це дозволило б краще зрозуміти характер джерел, які відклалися до історії господарського життя в дистрикті Галичина.
4. В частині 2.1. «Підготовка до війни: соціально-економічний та ідеологічний аспекти» бракує опису структури економіки міжвоєнної Німеччини, спроб її уряду налагодити міжнародні економічні контакти, особливо з країнами Центрально-Східної Європи. Важливо було б простежити генезу польсько-німецьких економічних взаємин в міжвоєнний період, місце в них виробництва і торгівлі південно-східних воєводств Польщі.
5. В розділі 3 «Господарська діяльність окупаційної адміністрації дистрикту Галичина» вартувало б ретельно описати організацію економічної й фінансової влади, що тут діяла; німецьке господарське й фінансове право (ймовірно, порівняти його з правом інших країн в роки Другої світової війни).
6. В дисертації ретельно описано аграрну і промислову політику нацистської Німеччини в дистрикті Галичина, однак не розглянуто фінансової політики, діяльності банків. Водночас майже відсутні статистичні дані й

порівняння розвитку найважливіших галузей промисловості й сільського господарства; не прослідковано змін статистичних показників у передвоєнні роки, під час радянської й нацистської окупації регіону.

7. У розділі 4 «Нацистська політика у сфері праці й трудових відносин» бракує аналізу професійного складу керівників й робітників найважливіших промислових підприємств.
8. Дисертант наслідує вітчизняну історіографію, яка продовжує розповсюджувати радянський міф про «Польщу-А» і «Польщу-Б» (с. 72). Такий поділ використали, політизуючи економічну політику міжвоєнних урядів Польської Республіки. При цьому межі «Польщі-А» і «Польщі-Б» в радянській й в більшій частині української історіографії істотно «пересунули» на схід. «Польщею-А» називають землі, де переважала польська людність, натомість «Польща-Б» – ті частини держави, яку замешкували переважно українці і білоруси. На цю проблему маю іншу точку зору: польський уряд після подолання економічної кризи в половині 1930-х рр. з ініціативи Е. Кв'ятковського почав впроваджувати заходи, спрямовані на вирівнювання різниці у структурі господарства в різних регіонах держави. Передбачалося активно розвивати промисловість тих регіонів, де її було мало й переважна більшість населення займалася сільським господарством. Для територій на схід від р. Вісли мали збільшити інвестиції у промислове будівництво. Фактично держава поділялася на дві частини: західну («Польща-А»), де вже існувала більше-менше розвинута промисловість, й східну («Польща-Б»), де планували активізувати її розвиток. Такого ж підходу до розуміння економічної політики польського уряду дотримується більшість іноземних дослідників господарського життя міжвоєнної Польщі.

Разом з тим, ці зауваження є рекомендаційними й дискусійними, не знижують наукового рівня дисертаційної роботи, не применшують її наукової та практичної цінності, не впливають на загальну позитивну оцінку праці.

Висновок. Дисертація Афтанаса Андрія Андрійовича на тему «Економічна політика нацистського окупаційного режиму в дистрикті Галичина» є завершеною кваліфікаційною науковою працею, що містить нові науково

обґрунтовані результати, які в сукупності вирішують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для історичної науки.

Дисертаційна робота відповідає Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 року № 40 (зі змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 31.05.2019 року № 759) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 року № 44 (зі змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України від 21.03.2022 року № 341 та від 19.05.2023 року № 502), а її автор, Афтанас Андрій Андрійович, заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії з галузі знань 03 – Гуманітарні науки за спеціальністю 032 – Історія та археологія.

Рецензент:

кандидат історичних наук,
доцент кафедри історичного краєзнавства
Львівського національного
університету імені Івана Франка,
доцент

Роман МАСИК